

Germánske sídliskové objekty z doby rímskej datované terrou sigillatou do doby Severovcov

NÁLEZOVÉ SÚBORY Z GERMÁNSKÝCH SÍDLISK SPREVÁDZANÉ SEVEROVSKOU TERROU SIGILLATOU VELKÝ MEDER, OBJEKT 106

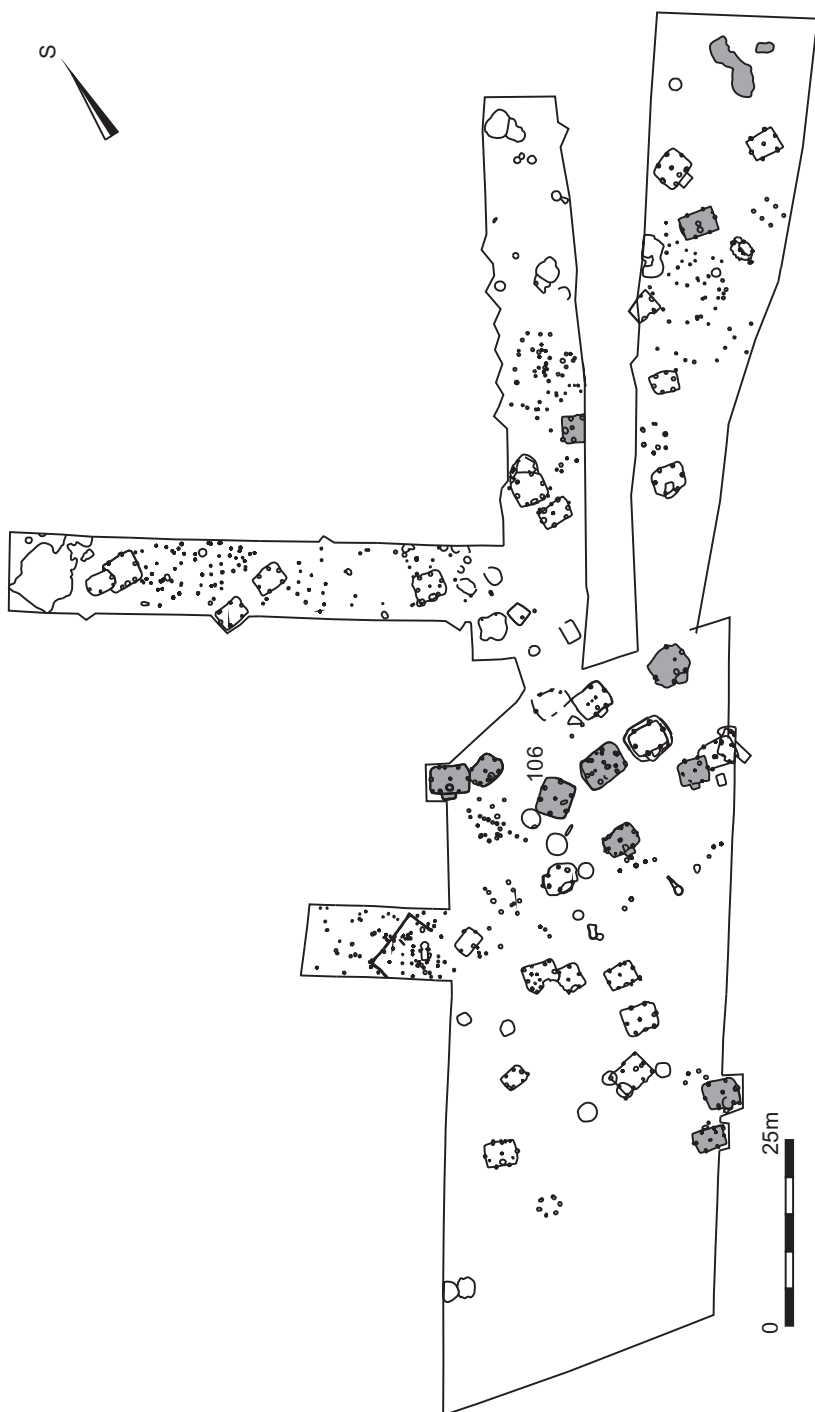
VLADIMÍR VARSÍK

Charakteristika náleziska

Germánske sídlisko vo Velkom Mederi sa nachádza v juhovýchodnej časti Žitného ostrova, južne od rovnomenného mestečka a vzdialené je len 7 kilometrov od hlavného toku Dunaja. Jeho všeobecná charakteristika bola podaná už na stránkach tohto zborníka (Varsík 2005, 301) ale aj na iných miestach (Varsík 2003, 153–155; ten istý 2004). V rámci vývoja germánskej osady možno rozlíšiť tri hlavné etapy vyplňajúce časový úsek od polovice 2. až po záver 4. storočia. S témou nášho kolokvia súvisí fáza B (obr. 1), ktorá bola datovaná od doby po ukončení markomanských vojen (180/200) až po desaťročia okolo alebo tesne po polovici 3. storočia (250/270). Fáza B vo Velkom Mederi v hrubých rysoch korešponduje so stupňom C1 modifikovanej Eggersovej chronológie (Varsík 2004, 260–262). Pre datovanie sídliskových objektov do tejto fázy bol vo Velkom Mederi smerodajný výskyt terry sigillaty zo severovského obdobia (dielne v Rheinzaerne a Westerdorfe). Zo spôn sa vyskytli samostrelové exempláre s vysokým zachycovačom (VII. Almgrenova skupina) a v jednom prípade aj spona s hrotitou nôžkou (VI. Almgrenova skupina). Na základe pozorovaní z preskúmanej plochy (asi 1/10 celkového predpokladaného areálu osady, ktorý dosahoval približne 6–8 hektárov) zaznamenáva osídlenie v tomto období svoj prvý rozmach, ktorý vrcholí v nasledujúcej neskororímskej fáze C.

Objekt 106

Z viacerých objektov sídliskovej fázy B vo Velkom Mederi bol pre prezentáciu na kolokviu vybraný nálezový súbor zo zahlbenej chaty 106, ktorý obsahoval aj kolekciu viacerých úlomkov terry sigillaty (por. Varsík 2004, tabelle 1). Chata 106 bola preskúmaná v roku 1991 a nachádzala sa v centrálnej časti skúmaných plôch (obr. 1). Mala obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 508 x 440 cm, svojou hlavnou osou bola orientovaná v smere VSV–ZJZ. Konštrukciu strechy podopieralo šesť stĺpov usporiadaných do schémy šesťuholníka, doplnených o siedmy centrálny stĺp (obr. 2). Stĺpové jamy dosahovali značnú hĺbku 70–88 cm, s výnimkou kolovej jamy pre centrálny stĺp, ktorá bola hlboká len 40 cm. V strede dlhšej južnej steny sa nachádzala oválna priehleň, ktorá v germánskych zemniciach spravidla sprevádza vchodový výklenok. Funkcia podobných misovitých priehľní nie je známa (Kolník – Varsík – Vladár 2007, 19). Dlážka chaty bola vymazaná sivožltou ubitou hlinou. Do tohto estrichu boli zatĺkané menšie kolíky, o čom svedčí množstvo chaoticky rozptýlených jamiek so zahroteným dnom a s priemerom 2–20 cm.

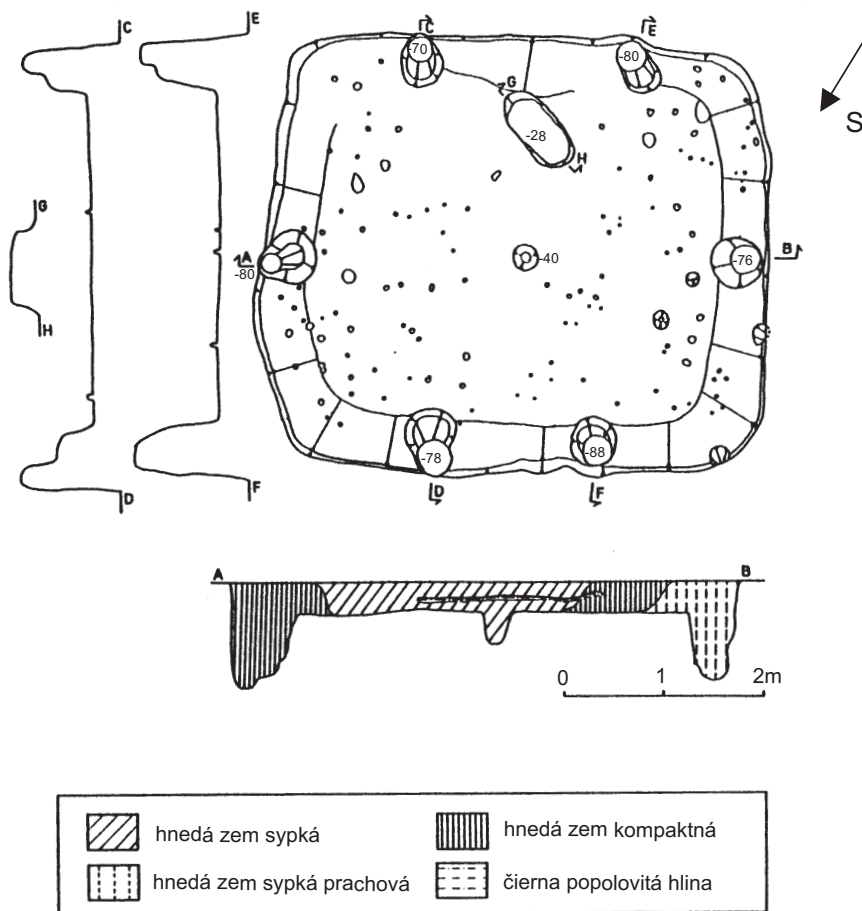

Obr. 1 Velký Meder. Plán výskumu germánskej osady z doby rímskej (sivou farbou sú vyplnené sídliskové objekty z fázy B. Objekt 106 je označený číslom)

Ani ich funkcia nie je uspokojivo vysvetlená, najčastejšie sa uvádza ich súvis s vnútorným dreveným zariadením germánskych chát alebo s konštrukciou dlážky. Chata bola vyplnená hnedou hlinou nerovnakého zloženia, zhruba v strede interiéru sa nachádzala súvislá tenká vrstvička popolovitej zeminy.

Terra sigillata a ďalšie drobné nálezy

Vo výplni chaty 106 sa našlo spolu sedem úlomkov terra sigillaty. Všetky určila a publikovala vo svojej práci K. Kuzmová (Kuzmová 1997, 140–145, Nr. 8, 33, 41, 47, 52, 75, 78). Najstaršie sú dva úlomky stredogalskej produkcie (len jeden vyobrazený – obr. 3: 3). Tieto by svojim datovaním do druhej polovice 2. storočia mali patriť skôr do predchádzajúcej fázy osídlenia vo Veľkom Mederi. Pravdepodobne teda ide o intrúziu zo staršieho obdobia. Aj keď je toto vysvetlenie zrejme najjednoduchšie, do úvahy prichádza

Obr. 2 Veľký Meder. Objekt 106 (chata), pôdorys a profily

i ďalšia možnosť. V podunajských provinciách, vrátane Panónie, končí prílev stredogal-skej sigillaty v období markomanských vojen a po rokoch 175/178 sa vyskytuje len cel-kom ojedinele (Gabler 1987, 82–83). Otázkou je, či datovanie platné v provincii možno bez výhrad prevziať aj pre oblasť barbarika za Dunajom. Niektoré exempláre nádob, ktoré v Panónii vychádzali z módy, sa mohli dostávať na územie severne od Dunaja relatívne neskoro. Okrem toho Germáni si tieto cenené výrobky mohli pomerne dlhú dobu ucho-ávať, čo by mohlo byť taktiež vysvetlením pre ich výskyt v nálezových súvislostiach aj v desaťročiach po markomanských vojnách.

Oveľa dôležitejší ako problematické stredogalské úlomky je výskyt terry sigillaty z Rheinzabernu a Westerndorfu. Zo siedmich úlomkov určila K. Kuzmová tri z nich ako výrobky z Rheinzabernu. Len jeden reliéfne zdobený úlomok (obr. 3: 4) sa dal bližšie určiť ako výrobok dielenského okruhu majstrov Primitivus I alebo III (Kuzmová 1997, 143, Nr. 41), ktorí patria do Bernhardovej skupiny IIc. Skupina IIc končí svoju produkciu okolo rokov 210/220 (Gabler –Vaday 1992, 135, 137–138) alebo 230/240 (Zanier 1992, 125–126). Z hladkých foriem je doložená jedna šálka tvaru Drag. 33 a tanier formy Drag. 32 (nevyobrazené, pozri katalóg). Pre datovanie nášho nálezového celku je dôležité, že rheinzabernské taniere Drag. 32 sa na obchodných trhoch v provinciách začínajú pre-sadzovať až v dobe po markomanských vojnách (Fischer 1990, 50–51; Zanier 1992, 132–135). Posledné dva úlomky z chaty 106 sú výrobkami z Westerndorfu alebo Pfaffenhofe-nu, ktoré možno datovať do severovského obdobia, resp. do prvej polovice 3. storočia.

V kolekcii nálezov z chaty 106 sa vyskytli aj dva úlomky sklenených nádob, avšak len jeden z nich možno bližšie typologicky zaradiť (obr. 3: 5–6). Hoci ide o veľmi drob-ný fragment, pochádza pravdepodobne z cylindrického pohárika so zhrubnutým ústím (približne typ Isings 85 alebo Barkóczi 29). Takéto poháriky sa veľmi početne vyskytujú v Panónii, predovšetkým v limitnej oblasti od 2. po prvú polovicu 3. storočia (Barkóczi 1988, 69–70, Taf. VI: 59–62; Grünwald 1981, 17, Taf. 11:7–13).

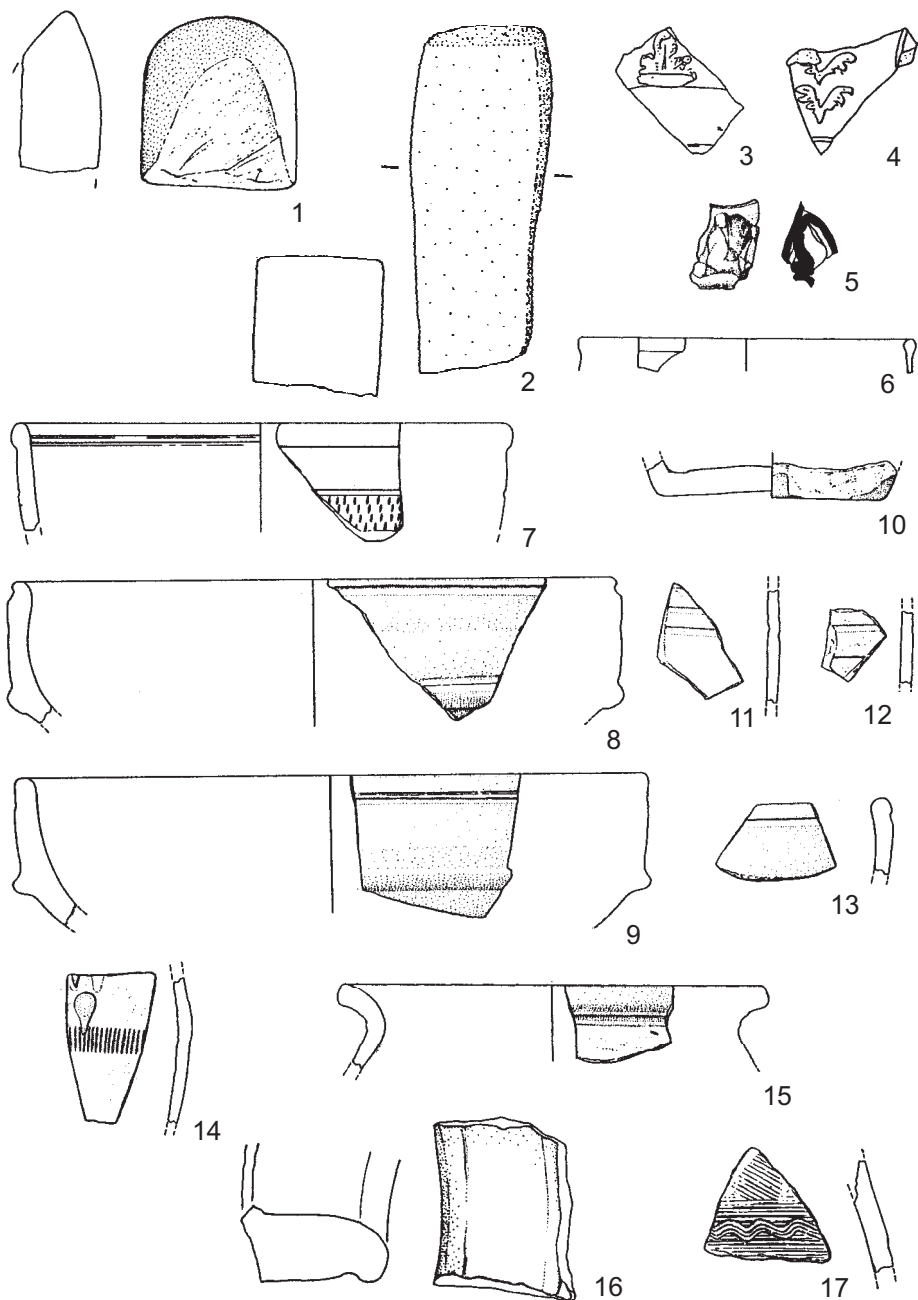
Komentár ku keramickému súboru

Nálezový súbor keramiky z chaty 106 pozostával spolu z 216 fragmentov. Z nich 18 úlomkov predstavovalo staršiu keramickú intrúziu (pravek, doba laténska – obr. 3: 16), ktorá súvisela so starším osídlením lokality. Zo 198 fragmentov nádob z doby rím-skej bol pomer rímsko-provinciálnej produkcie (vrátane terry sigillaty) ku germánskym výrobkom 54:144 úlomkov. Podiel importu bol teda pomerne vysoký a dosahoval 27 % všetkých keramických fragmentov.

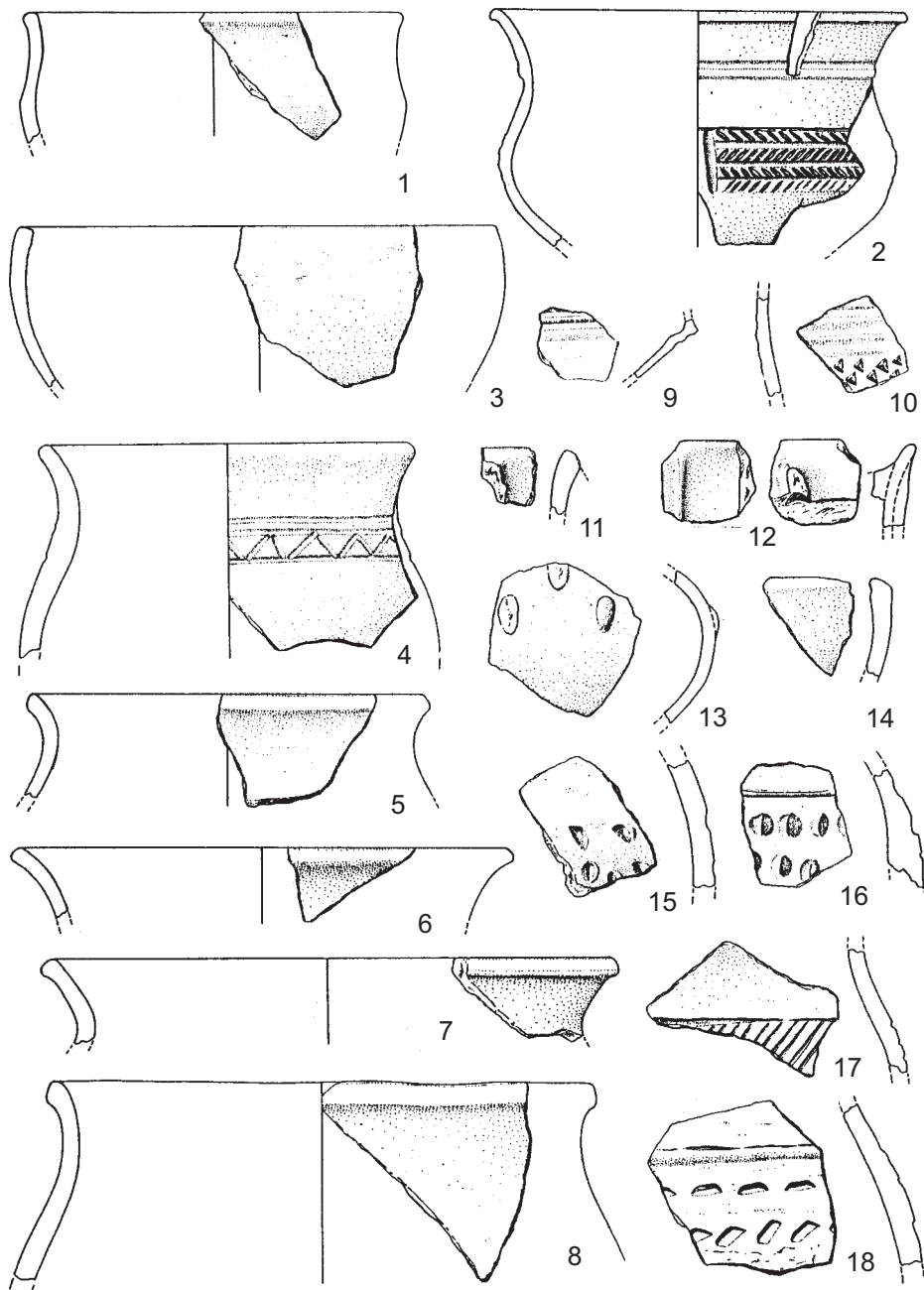
Rímsko-provinciálna keramika

Panónska keramika tehlovej farby je napriek svojej početnosti (z 54 úlomkov provin-ciálneho tovaru jej patrí až 27 fragmentov, t. j. presne polovica) zastúpená len nevýraznými fragmentmi (obr. 3: 10–12), z ktorých niektoré majú maľovaný povrch s charakteris-tickými vyškrapovanými pásikmi (obr. 3: 11–12).

Sivá misa s čiernym poťahom a radielkovou výzdobou patrí medzi formy imitujúce tvar terry sigillaty Drag. 37 (obr. 3: 7). Tieto hlboké sivé misy boli mimoriadne oblúbené v druhej polovici 2. storočia, čo presvedčivo dokladajú viaceré nálezové celky zo Štúrova (Beljak – Kolník 2007, 140, obr. 2: 10–14, obr. 4), Branča (Kólník – Varsik – Vladár 2007,

Obr. 3 Velký Meder. Objekt 106. Nálezy: 1-2 kameň; 3-4 terra sigillata; 5-6 sklo; 7-17 keramika
(Mierka: 1-6 = 1:2; 7-17 = 1:3)

Obr. 4 Velký Meder. Objekt 106. Keramika (Mierka: 1:3)

obr. 18: 13, 16–17), ale aj zo samotného Veľkého Medera (Varsik 2004, Abb. 3: 10–11). Hoci sa môžu vyskytovať aj v nasledujúcom storočí, od severovského obdobia ich začínajú vytláčať čoraz obľúbenejšie sivé prstencové misy. Dokumentuje to aj náš nálezový súbor, v ktorom sa vedľa jednej hlbkej misy (obr. 3: 7) vyskytli dve prstencové misy (obr. 3: 8–9). Samotný tvar prstencovej misy poznáme už v nálezových celkoch z 2. storočia a príklady možno uviesť vo Vlčkovciach (Hanuliak – Varsik 2005, 143, obr. 11: 1), v Branči (Kolník – Varsik – Vladár 2007, obr. 18: 14) alebo v Bratislave-Trnávke (Varsik. 2002, 131, Taf. IX: 3). Ich počet však výrazne narastá v období po markomanských vojnách a v mladšej dobe rímskej sa stávajú jedným z najobľúbenejších tvarov dovážanej keramiky (Krekovič 1981, 364). Exempláre z chaty 106 patria k typologicky starším, vyšším exemplárom s takmer zvislou a valcovitou hornou časťou. V priebehu 2. polovice 3. storočia sa tento variant vytráca a nahrádzajú ho plytšie misy s výrazne zalomeným telom pod spodným prstencom (napríklad Varsik 2003, Abb. 19: 13; ten istý 2005, 279, obr. 4: 2–4) a aj tieto nakoniec v 4. storočí nahrádza neskororímsky variant s výrazným okrajovým prstencom (napríklad Kolník – Varsik – Vladár 2007, obr. 20: 6–7).

Neobyklý keramický import predstavuje zlomok sivej nádoby s kvalitnou čiernou engobou a barbotinovou kvapkovitou výzdobou (obr. 3: 14). Nádoby s takouto barbotinovou výzdobou a s červeným alebo čiernym poťahom sa vyskytujú na niekoľkých náleziskách na severnej hranici Panónie: Vindobona (Donat 1999, 36–39, Abb. 8–15), Carnuntum (Grünwald 1979, Taf. 13: 16), Gerulata (Krekovič 1998, 8, Taf. 1: 10–11). Pre datovanie je dôležitý výskyt jedného úlomku v hrnčiarskej peci v areáli auxiliárneho tábora v Carnunte. Činnosť tamojšej hrnčiarskej dielne sa zaraďuje do obdobia po markomanských vojnách, resp. do poslednej tretiny 2. storočia (Gassner – Jilek – Sauer 1997, 199 s pozn. 69, 212). Ďalší zlomok sa našiel aj vo výplni južnej priekopy mladšieho kamenného kastela, ktorá bola zasypaná v 2. polovici 3. storočia (tamže). Zo Slovenska možno uviesť aj dávnejšie publikovanú paralelu z Púchova (Beninger 1937, 67, Taf. 8: 13a–b).

Sivý hrnček s drsným povrchom a esovite profilovaným okrajom reprezentuje chronologicky nevýraznú formu. Podobné nádoby sa v Carnunte sa vyskytujú v 2. – 3. storočí (Grünwald 1979, 59, Taf. 53: 8–9; typ 7 alebo 9 podľa Petznek 1998, Falttaf. 2).

Germánska keramika

Najvýraznejším tvarom medzi germánskou keramikou je esovite profilovaná hlboká misa so široko roztvoreným ústím. Na jej vydutí je nanosený plošný pás ornamentu pozostávajúci zo šikmo presekávaných pásikov (obr. 4: 2). Elegantné hlboké vázovité misy – niekedy nazývané aj terriny – sa vyskytli na južnej Morave, kde vystupujú v chronologickom rámci stupňov B2/C1 a C1, teda v prechodnom období medzi staršou a mladšou dobou rímskou a na začiatku mladšej doby rímskej (Mikulov: Droberjar 1997, Taf. 126: 7–8; Prosiměřice: Tejral 1994, 305–306, Abb. 16: 7, 9; Šitbořice, hrob 23: Droberjar – Kazdová 1993, Taf. 8: 23, 1). Paralely však nájdeme aj na Slovensku, napríklad v hrobch 11, 28 a 47 v Kostolnej pri Dunaji, ktoré bezpochyby patria do mladšej až najmladšej fázy pochovávaní na tomto významnom pohrebisku staršej doby rímskej (Kolník 1980, Taf. LXXVIII: 11a, XCI: 28a, CVII: 47a). Žiaľ, ani na jednej z uvedených urien sa nevyskytla výzdoba ako vo Veľkom Mederi – plošne nanosené presekávané pásiky. Takáto ornamentika sa na germánskej keramike nevyskytuje veľmi často, ale napriek tomu možno

uviesť zo Slovenska niekoľko analógií. Plošné presekávané pásiky nájdeme napríklad na keramických úlomkoch z rozrušenej vrstvy na pohrebisku v Očkove (Kolník 1956, Tab. VI: 5–7). Výzdoba sa však vyskytla aj na viacerých urnách z nepublikovanej časti nekropoly, napríklad v hrobch 65 (por. Kolník – Paulík 1959, obr. 2: vpravo hore), 125, 172 a 223 (Kolník nepubl. kat.). V troch z týchto hrobov sa našli fragmenty viacvrstvových hrebeňov, ktoré svedčia o ich datovaní do mladšej doby rímskej. Na sídlisku v Branči sa taktiež stretne s príbuznou výzdobou, najmä v sídliskových objektoch, ktoré boli datované do tamojšej fázy B (záver 2. a prvá polovica 3. storočia). Pravidelnosť a symetria vo viacerých prípadoch svedčia o tom, že pásiky neboli presekávané ručne (ako vo Veľkom Mederi), ale nástrojom, pravdepodobne ozubeným kolieskom (napríklad Kolník – Varsík – Vladár 2007, tab. 12: 1–2, 5; 87: 10–11; 89: 15–18). Takáto výzdoba sa niekedy označuje aj ako nepravé barbotino alebo pseudo-barbotino.

Charakteristickú výzdobu stupňa C1 mladšej doby rímskej reprezentujú zvislé nalepované výčnelky, ktoré sa objavili aj na fragmente z chaty 106 (obr. 4: 13). Všetky datovateľné doklady s podobnou výzdobou patria do časového rámca od konca 2. storočia a predovšetkým do 3. storočia. K analógiám, ktoré boli publikované nedávno (Varsík – Schmidtová 2007, 184–185, Abb. 4), možno priradiť ešte jednu urnu z pohrebiska v Dolných Lovčiciach (Bóna 1963, Taf. XLI: 1).

Na jednom fragmente (obr. 4: 10) sa vyskytli striedajúce sa polia vyplnené žliabkami a trojuholníkovými vpichmi. Takto bývali zdobené najmä dna a telá misiek a šálok so zaobleným dnom. E. Droberjar pokladá výzdobu – jeho typ 932 – za charakteristickú predovšetkým pre stupeň B2/C1 (Droberjar 1997, 144, Abb. 64: 932a–932b). Veľmi neobvyklý je okrajový fragment s von vyhnutým ústím (obr. 4: 12). Na jeho vonkajšej strane je zvislá lišta a na vnútornej strane odlomené uško (?).

Hrubšia „kuchynská“ keramika je zastúpená predovšetkým esovite profilovanými hrncami (obr. 4: 4–8). Zdobené bývali vrypmi buď prstom (obr. 4: 15–16) alebo dreveným či kosteným nástrojom (obr. 4: 18). Zriedkavejšie sa vyskytuje pás šikmých rýh (obr. 4: 17) alebo rytej lomenice (obr. 4: 4). V chate 106 z Veľkého Medera sa nevyskytla výzdoba hrebeňovaných oblúčikov a vlnoviek, ktorá bola veľmi obľúbená v 2. storočí.

Záver a datovanie

Pre datovanie nálezového celku zo zahĺbenej chaty 106 vo Veľkom Mederi je najdôležitejší výskyt severovskej terry sigillaty z Rheinzabernu a z Westerndorfu. Výroba a výskyt panónskych nádob s nalepovanými hlinenými kvapôčkami (obr. 3: 14) je v Carnunte doložená v dobe po markomanských vojnách a v nasledujúcom 3. storočí. Ostatné nádoby provinciálneho pôvodu sa v časovom rámci 2. – 3. storočia nedajú presnejšie chronologicky zaradiť. Aj medzi domácou germánskou keramikou však nájdeme formy a ornamenty, ktoré sa začínajú vyskytovať až od záveru 2. a predovšetkým v 3. storočí. Platí to pre terrinu s viacnásobných horizontálnymi presekávanými pásikmi (obr. 4: 2) a fragment nádoby s nalepovanými plastickými výčnelkami (obr. 4: 13). Germánske sídlisko vo Veľkom Mederi bolo osídlené už v predchádzajúcom 2. storočí. Preto aj výskyt niektorých drobných fragmentov, ktoré podľa našich predstáv patria do staršieho obdobia – napríklad stredogalská terra sigillata alebo úlomok misky s plošnou výzdobou (obr. 4: 10) – môže predstavovať sekundárnu prímes (intrúziu) v mladšom nálezovom súbore. Prevažná časť keramiky z chaty 106 však bola vyrobená až v dobe po markomanských

vojnách a samotná chata zanikla pravdepodobne v prvej polovici alebo najneskôr okolo polovice 3. storočia. Predložený nálezový súbor teda predstavuje sídliskového reprezentanta stupňa C1 mladšej doby rímskej.

Katalóg

Obr. 3

1. Fragment poškodenej kamennej sekerky. Zach. dl. 4,5 cm.
2. Fragment pieskovcového brúsika. Zach. dl. 9,1 cm.
3. Terra sigillata, PFT, Drag. 37. List (Rogers, H 50?). Lezoux. Druhá polovica. 2. storočia. Určenie: K. Kuzmová.
4. Terra sigillata, PFT, Drag. 37. Nad sebou dva dvojité zúbkované listy (Ri-Fi P 145), dvojitý kruh (Ri-Fi K 20). Reliéf je ukončený plastickou líniou. Rheinzabern, Primitivus I, III. Severovci. Určenie: K. Kuzmová.

Ďalšie nevyobrazené úlomky terra sigillaty:

- Terra sigillata, PFT, neurčiteľný tvar. Stredná Gallia. Určenie K. Kuzmová.
  - Terra sigillata, PFO, Drag. 32. Rheinzabern. Určenie: K. Kuzmová.
  - Terra sigillata, PFO, Drag. 33. Rheinzabern. Určenie: K. Kuzmová.
  - Terra sigillata, PFD, Drag. 37 z prstencovej nôžky. Westerlandorf. Určenie: K. Kuzmová.
  - Terra sigillata, PFT, Drag 18/31, 31. Westerlandorf/Pfaffenhofen. Určenie: K. Kuzmová.
5. Sklo, fragment hornej časti nádoby s nábehom na okraj a ucho, priehľadné modrozelené sklo.
  6. Sklo, fragment okraja pohárika so zhrubnutým ústím, odfarbené priehľadné sklo. Pr. o. 8,8 cm.
  7. PFO, misa imitujúca tvar Drag. 37, sivá jemná s čiernym poťahom. Pr. o. 19 cm.
  8. PFO, prstencová misa, sivá jemná s čiernym poťahom. Pr. o. 23,5 cm.
  9. PFO, prstencová misa, sivá jemná so sivým poťahom. Pr. o. 24 cm.
  10. PFD, tehlový s červeným maľovaním. Pr. d. 9 cm.
  11. PFT, tehlový s červeným maľovaním, vyškrapované pásiky.
  12. PFT, tehlový s červeným maľovaním, vyškrapovaný pásik.
  13. PFO, misa, sivá jemná s čiernym poťahom.
  14. PFT, sivý jemný s čiernym poťahom, nalepované „kvapky“.
  15. PFO, hrnček s von vyhnutým okrajom, sivý drsný. Pr. o. 16 cm.
  16. FO, zásobnica s horizontálnym okrajom, sivá drsná. Doba laténska.
  17. PFT, sivočierny drsný, hrebeňovanie.

Obr. 4

1. GFO, hlboká misa s odsadeným telom, KH hrubá, PO čierny tuhovaný. Pr. o. 15 cm.
2. GFO, GFT, hlboká esovite profilovaná misa, KH jemná, PO čierny tuhovaný, plošne nanesené a presekávané pásiky ukončené zvislým žliabkom. Pr. o. 16 cm.
3. GFO, misa so zatiahnutým okrajom, KH hrubá, PO hnedočierny hladný. Pr. o. 19 cm.
4. GFO, hrniec, KH jemná, PO čierny tuhovaný, pás s rytou lomenicou. Pr. o. 14 cm.
5. GFO, hrniec, KH hrubá, PO čierny hladný. Pr. o. 15,5 cm.
6. GFO, KH hrubá, PO čierny leštený. Pr. o. 19 cm.
7. GFO, KH hrubá, PO sivočierny hladný. Pr. o. 22 cm.
8. GFO, hrniec, KH hrubá, PO sivočierny hladný. Pr. o. 21 cm.
9. GFT, miska so zalomeným telom, KH jemná, PO čierny tuhovaný.
10. GFT, KH jemná, PO čierny tuhovaný, plošná výzdoba, striedajúce sa polia vyplnené žliabkami a trojuholníkovými vpichmi.

11. GFO, KH jemná, PO sivý leštený, pod okrajom odlomené ucho.
12. GFO, KH jemná, PO čierny tuhovaný, zvonka pod okrajom zvislá plastická lišta, zvnútra odlomené uško (?).
13. GFT, KH jemná, PO čierny leštený, nalepované oválne plastické výčnelky.
14. GFO, miska so zatiahnutým okrajom, KH hrubá, PO čierny hladený.
15. GFT, KH hrubá, PO čierny leštený, vrypy prstom.
16. GFT, KH jemná, PO sivočierny hladený, pod rytou líniou vrypy prstom.
17. GFT, KH hrubá, PO čierny hladený, v páse šikmé ryhy.
18. GFT, KH jemná, PO sivohnedý hladený pórovitý, pod líniou obdĺžnikové vpichy nástrojom.

Skratky použité v katalógu

dĺ.	dĺžka
GFD	germánsky fragment dna
GFO	germánsky fragment okraja
GFT	germánsky fragment tela
KH	keramická hmota
PFD	provinciálny fragment dna
PFO	provinciálny fragment okraja
PFT	provinciálny fragment tela
PO	povrch
pr. o.	priemer okraja
pr. d.	priemer dna
v.	výška
zach.	zachovaný

- *Tento príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA č. 2/6126/26.*

LITERATÚRA

- BARKÓCZI, L. 1988: Pannonische Glasfunde in Ungarn. *Studia Arch.* 9, Budapest 1988.
- BELJAK, J. – KOLNÍK, T. 2007: Rímskoprovinciálna keramika z germánskej osady v Štúrove. In: *Archeologie barbarů 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechách Supplementum 3. České Budějovice*, s. 135–157.
- BENINGER, E. 1937: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Leipzig.
- BÓNA, I. 1963: Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden. *Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae* 15, s. 239–307.
- DONAT, P. 1999: Feinkeramik aus Vindobona. Hinweise auf eine lokale Produktion? *Fundort Wien. Berichte zur Archäologie* 2, s. 32–46.
- DROBERJAR, E. 1997: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. *Fontes Archaeologici Pragenses* 21. Praha.
- DROBERJAR, E. – KAZDOVÁ, E. 1993: Das Brandgräberfeld aus der römischen Kaiserzeit von Šitbořice in Mähren. I. Die Quellen. *Časopis Moravského Muzea. Vědy Společenské* 78, s. 97–149.
- FISCHER, Th. 1990: Das Umland des römischen Regensburg. *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* Bd. 42. München.
- GABLER, D. 1987: Einige Besonderheiten der Verbreitung der Rheinzaberner Sigillaten in Pannonien. *Bayerische Vorgeschbl.* 52, s. 75–104.
- GABLER, D. – VADAY, A. H. 1992: Terra Sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien. 2. Teil. *Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae* 44, s. 83–160.

- GASSNER, V. – JILEK, S. – SAUER, R. 1997: Der Töpferofen von Carnuntum. In: Das Auxiliarkastell von Carnuntum 1. Forschungen 1977–1988. Hrsgb. H. Stiglitz. Österreichisches Archäologisches Institut, Sonderschriften 29. Wien, s. 179–268.
- GRÜNEWALD, M. 1979: Die Gefäßkeramik des Legionslagers von Carnuntum (Grabungen 1968–1974). *Der römische Limes in Österreich* 29. Wien.
- GRÜNEWALD, H. 1981: Die Kleinfunde des Legionslagers von Carnuntum mit Ausnahme der Gefäßkeramik. *Der römische Limes in Österreich* 31. Wien.
- HANULIAK, M. – VARSÍK, V. 2005: Určujúce charakteristiky osídlenia vo Vlčkovciach. *Slov. Arch.* 53, s. 133–168.
- ISINGS, C. 1957: Roman Glass from Dated Finds. *Archaeologia Traiectina* 2. Groningen/Djakarta.
- KOLNÍK, T. 1956: Popolnicové pohrebisko z mladšej doby rímskej a počiatku doby sťahovania národov v Očkove pri Piešťanoch. *Slov. Arch.* 4, s. 233–306.
- KOLNÍK, T. 1980: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei I. *Archaeologica Slovaca Fontes* 14. Bratislava.
- KOLNÍK, T. nepubl. kat.: Očkov. Žiarové pohrebisko z 2. – 5. storočia n. l. Nепublikovaný katalóg. Nitra.
- KOLNÍK, T. – PAULÍK, J. 1959: Pokračovanie výskumu v Očkove. *Štud. Zvesti AÚ SAV* 3, s. 180–183.
- KOLNÍK, T. – VARSÍK, V. – VLADÁR, J. 2007: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Eine germanische Siedlung vom 2. bis zum 4. Jahrhundert. *Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi* 10. Nitra.
- KREKOVÍČ, E. 1981: Rímska importovaná keramika na Slovensku. *Slov. Arch.* 29, s. 341–376.
- KREKOVÍČ, E. 1998: Römische Keramik aus Gerulata. *Studia Archaeologica et Mediaevalia* 4. Bratislava.
- KUZMOVÁ, K. 1997: Terra Sigillata im Vorfeld des nordpannonischen Limes. *Arch. Slovaca Monogr. Fontes* 14. Nitra.
- PETZNEK, B. 1998: Römerzeitliche Gebrauchskeramik aus Carnuntum. Teil 1. *Carnuntum Jahrbuch* 1997, s. 167–323.
- TEJRAL, J. 1994: Die archäologischen Zeugnisse der Markomannenkriege in Mähren. Probleme der Chronologie und historischen Interpretation. In: *Markomannenkriege - Ursachen und Wirkungen*. Hrsgb. H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner. Brno, s. 299–324.
- VARSÍK, V. 2002: Besiedlung in der älteren römischen Kaiserzeit am östlichen Rand von Bratislava. *Slov. Arch.* 50, s. 127–152.
- VARSÍK, V. 2003: Veľký Meder und Bratislava-Trnávka: zwei germanische Siedlungen im Vorfeld des pannonischen Limes (Befunde und Chronologie: eine Übersicht). In: *Stadt und Landschaft in der Antike. Anodos - Supplementum* 3. Trnava, s. 153–196.
- VARSÍK, V. 2004: Zur Entwicklung der quadischen Siedlung von Veľký Meder (SW-Slowakei). *Štud. Zvesti AÚ SAV* 36, s. 257–275.
- VARSÍK, V. 2005: Nálezové súbory z germánskych sídlisk na juhozápadnom Slovensku s prítomnosťou mincí z druhej polovice 3. storočia. Veľký Meder, objekt 301/03. *Zbor. SNM* 99, *Arch.* 15, s. 301–312.
- VARSÍK, V. – SCHMIDTOVÁ, J. 2007: Eine germanische Vase aus Gerulata. *Slov. Num.* 18, s. 181–196.
- ZANIER, W. 1992: Das römische Kastell Ellingen. *Limesforschungen* 23. Mainz am Rhein.

DIE FUNDVERBÄNDE AUS GERMANISCHEN SIEDLUNGEN VERGESELLSCHAFTET MIT SEVERISCHER TERRA SIGILLATA VELKÝ MEDER, OBJEKT 106

VLADIMÍR VARSÍK

Die Kaiserzeitliche Ansiedlung in Velký Meder befindet sich im Südostteil der Schüttinsel, nur 7 km von dem Donaufluss entfernt. Im Rahmen der Entwicklung dieser germanischen Siedlung kann man drei Hauptetappen in der Zeitspanne von der Mitte des 2. bis zum Ende des 4. Jahrhunderts aussondern. Mit dem Thema des Kolloquiums hängt die Phase B (Abb. 1) zusammen, datiert von der Zeit nach dem Ende der Markomannenkriege (180/200) bis zu den Jahrzehnten um oder unmittelbar nach der Mitte des 3. Jahrhunderts (250/270). Die Phase B in Velký Meder korrespondiert also in groben Zügen mit der Stufe C1 nach der modifizierten Eggers-Chronologie (Varsík 2004, 260–262).

Von mehreren Objekten der Siedlungsphase B wurde für die Präsentation im Kolloquium der Fundverband aus der eingetieften Hütte 106 ausgewählt, einschließlich der Kollektion von mehreren Fragmenten der Terra Sigillata (vgl. Varsík 2004, Tabelle 1). Die Hütte 106 befindet sich im Mittelteil der untersuchten Flächen (Abb. 1). Sie war rechteckig im Plan und die Dachkonstruktion war von sechs Pfosten getragen, die in ein Sechseck-Schema angeordnet und mit dem siebten zentralen Pfosten ergänzt waren (Abb. 2).

In der Füllung der Hütte 106 fand man insgesamt 7 Fragmente von Terra Sigillata. Am ältesten sind zwei Fragmente von mittelgallischer Ware (eins abgebildet – Abb. 3: 3). Wichtiger für die Datierung des Verbands ist das Vorkommen von der Terra Sigillata aus Rheinzabern und Westerndorf. Nur ein reliefverziertes Fragment (Abb. 3: 4) konnte man näher als ein Erzeugnis des Werkstattkreises der Meister Primitivus I oder III (Kuzmová 1997, 143, Nr. 41) bestimmen, die in Bernhards Gruppe IIc gehören. Die Gruppe IIc endet ihre Produktion um 210/220 (Gabler – Vaday 1992, 135, 137–138) oder 230/240 (Zanier 1992, 125–126). Von den Glattformen ist die Tasse Drag. 33 und der Teller Drag. 32 belegt. Die Rheinzaberner Teller Drag. 32 beginnen sich auf den Märkten in Provinzen erst nach den Markomannenkriegen durchzusetzen (Fischer 1990, 50–51; Zanier 1992, 132–135). Die letzten zwei Fragmente aus der Hütte 106 sind Erzeugnisse aus Westerndorf oder Pfaffenhofen, die man in die severische Periode, bzw. in die erste Hälfte des 3. Jahrhunderts datieren kann.

In der Hütte 106 fand man 198 Gefäßfragmente aus der römischen Kaiserzeit. Das Verhältnis der römisch-provinzialen Produktion (einschließlich Terra Sigillata) zu germanischen Erzeugnissen repräsentierte 54:144 Fragmente. Der Anteil von Importen war also relativ hoch und erreichte 27 % aller Keramikfragmente.

Eine graue Schüssel mit schwarzem Überzug pannonischer Herkunft gehört zu Gefäßen, die Terra Sigillata Drag. 37 nachahmen (Abb. 3: 7). Diese tiefen Schüsseln waren in der zweiten Hälfte des 2. Jahrhunderts beliebt, was überzeugend durch mehrere Fundverbände aus Štúrovo (Beljak – Kolník 2007, 140, obr. 2: 10–14, obr. 4), Branč (Kolník – Varsík – Vladár 2007, obr. 18: 13, 16–17), aber auch Velký Meder selbst (Varsík 2004, Abb. 3: 10–11) belegt ist. Obwohl sie auch im nachfolgenden Jahrhundert vorkommen

können, beginnen sie seit der severischen Zeit durch die immer beliebteren grauen Ringschüsseln ersetzt zu werden. Dies dokumentiert auch unser Fundverband, in dem neben einer Tiefschüssel zwei Ringschüsseln erschienen (3: 8–9).

Einen ungewöhnlichen keramischen Import repräsentiert das Fragment von einem grauen Gefäß mit tropfenförmiger Barbotine-Verzierung (Abb. 3: 14). Vergleichbare Gefäße erscheinen an Fundstellen an der Nordgrenze Pannoniens: Vindobona (Donat 1999, 36–39, Abb. 8–15), Carnuntum (Grünwald 1979, Taf. 13: 16), Gerulata (Krekovič 1998, 8, Taf. 1: 10–11). Wichtig für die Datierung ist das Vorkommen in einem Töpferofen aus der Zeit nach den Markomannenkriegen, bzw. aus dem letzten Drittel des 2. Jahrhunderts im Auxiliarlager in Carnuntum (Gassner – Jilek – Sauer 1997, 199 mit Bem. 69, 212). Ein weiteres Fragment fand man auch in der Füllung des südlichen Grabens von dem jüngeren Steinkastell, der in der 2. Hälfte des 3. Jahrhunderts (ebd.) zugeschüttet wurde.

Die markanteste Form unter der heimischen germanischen Keramik ist die S-profilierter tiefe Schüssel mit einem Ornament aus schräg gekerbten Streifen. Solche Ornamentik erscheint nicht sehr oft auf germanischer Keramik. Wir finden sie z. B. auf keramischen Fragmenten aus der gestörten Schicht auf dem Gräberfeld in Očkov (Kolník 1956, Tab. VI: 5–7). Diese Verzierung erschien jedoch auch auf mehreren Urnen aus dem unpublizierten Teil der Nekropole, z. B. in den Gräbern 65 (vgl. Kolník – Paulík 1959, obr. 2: rechts oben), 125, 172 und 223 (Kolník unpubl. Kat.). In drei dieser Gräber erschienen Fragmente von Dreilagekämmen, welche die Datierung in die jüngere römische Kaiserzeit bezeugen. In der Siedlung in Branč stoßen wir ebenfalls auf derartige Verzierung, vor allem in Siedlungsobjekten aus der dortigen Phase B (Ende 2. und die erste Hälfte 3. Jahrhunderts). Die Regelmäßigkeit und Symmetrie in mehreren Fällen bezeugen, dass die Streifen nicht mit der Hand gekerbt waren (wie in Velký Meder), sondern mit einem Gerät, vermutlich Rollrädchen (z. B. Kolník – Varsík – Vladár 2007, tab. 12: 1–2, 5; 87: 10–11; 89: 15–18).

Charakteristische Verzierung der Stufe C1 der jüngeren römischen Kaiserzeit repräsentieren die vertikal aufgeklebten Knubben (Abb. 4: 13). Alle datierbaren Belege fallen in den Zeitrahmen von der Neige des 2. Jahrhunderts an und vor allem ins 3. Jahrhundert (Varsík – Schmidtová 2007, 184–185, Abb. 4). Auf einem Fragment (Abb. 4: 10) erschienen abwechselnde Felder gefüllt mit Rillen und dreieckförmigen Einstichen. E. Droberjar betrachtet diese Verzierung – seinen Typ 932 – als charakteristisch besonders für die Stufe B2/C1 (Droberjar 1997, 144, Abb. 64: 932a–932b). Ungewöhnlich ist ein Randfragment mit vertikaler Leiste auf der Außenseite und mit abgebrochenem Henkel (?) auf der Innenseite (Abb. 4: 12).

Am wichtigsten für die Datierung des Fundverbands aus der eingetieften Hütte 106 in Velký Meder ist das Vorkommen von Terra Sigillata aus Rheinzabern und Westerdorf. Die Herstellung und Anwesenheit von pannonischen Gefäßen mit tropfenförmigem Barbotine-Dekor (Abb. 3: 14) ist in Carnuntum in der Zeit nach den Markomannenkriegen und in nachfolgendem 3. Jahrhundert belegt. Auch in der heimischen germanischen Keramik finden wir Formen und Ornamente, die erst seit dem Ende des 2. und vor allem im 3. Jahrhundert zu erscheinen beginnen (Abb. 4: 2, 13). Die Germanensiedlung in Velký Meder war schon im vorangehenden 2. Jahrhundert besiedelt. Deswegen kann das Vorkommen von einigen kleinen Fragmenten, die unseren Vorstellungen nach in die ältere Zeitperiode gehören – z. B. die mittelgallische Terra Sigillata oder das Fragment

einer Schale mit Flächendekor (Abb. 4: 10) – eine sekundäre Beimischung (Intrusion) in jüngerem Fundverband darstellen. Der Großteil der Keramik aus der Hütte 106 wurde jedoch erst nach den Markomannenkriegen erzeugt und die Hütte selbst ist vermutlich in der ersten Hälfte oder spätestens rund um die Mitte des 3. Jahrhunderts untergegangen. Der vorliegende Fundverband repräsentiert also einen Siedlungskomplex der Stufe C1 der jüngeren römischen Kaiserzeit.

---

*PhDr. Vladimír Varsík, Archeologický ústav SAV, Akademická 2,
949 01 Nitra, Slovenská republika
vladimir.varsik@savba.sk*

© Slovenské národné múzeum - Archeologické múzeum, Bratislava 2008
ISBN 978-80-8060-235-2